

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ-ΘΥΜΑΤΩΝ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Νικολέτα Μπεχλιβάνη*

Αν και σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής κακοποίησης των παιδιών, δεν ενδείκνυται η μονομερής νομική αντιμετώπιση με δεδομένες και τις αρνητικές συνέπειες που μπορεί να επιφέρει, η προσφυγή στη Δικαιοσύνη τουλάχιστον για ορισμένα περιστατικά προβάλλει ως αναγκαία. Εξάλλου ο Νόμος, τόσο σε επίπεδο διεθνούς όσο και εθνικού Δικαίου, παραμένει ο θεματοφύλακας της παιδικής ηλικίας και στα πλαίσια αυτά θα πρέπει να αναζητηθεί από τον εφαρμοστή του Δικαίου η προσφορότερη λύση για το συγκεκριμένο παιδί και την οικογένειά του. Βασικό κριτήριο για την τελική απομάκρυνση από το φυσικό οικογενειακό περιβάλλον και την ανεύρεση εναλλακτικών λύσεων πρέπει να αποτελεί σε κάθε περίπτωση σύμφωνα με ρητή επιταγή του Νόμου, το συμφέρον του συγκεκριμένου παιδιού.

Η ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Το διεθνές δίκαιο

Πρόσφατα θεσπίστηκε ο θεσμός του «Συνηγόρου του Παιδιού» ως επιμέρους επιστημονικός τομέας του «Συνηγόρου του Πολίτη». Ο ως άνω θεσμός ως θεματοφύλακας της παιδικής ηλικίας ανατρέχει σε προστατευτικές δικαιοτικές διατάξεις για τα παιδιά και κυρίως στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Η εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς απέναντι στα παιδιά, είτε στα πλαίσια της οικογένειας είτε εκτός οικογένειας, αποτελεί κατάφωρη παραβίαση θεμελιωδών αρχών του διεθνούς δικαίου όπως αυτών της προστασίας της ανθρωπίνης αξίας, της σωματικής ακεραιότητας και της προσωπικότητας, της ισότητας, της προστασίας και της ειδικής μέριμνας για την παιδική ηλικία και την οικογένεια κ.α.

Το υπερνομοθετικό πλαίσιο της προστασίας των παιδιών συνθέτουν διατάξεις διεθνών συνθηκών (Συμβάσεις κυρίως των Ηνωμένων Εθνών αλλά και του Συμβουλίου της Ευρώπης) που κατοχυρώνουν την απαγόρευση κάθε διάκρισης, τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα σεβασμού και προστασίας της οικογένειας και προστασίας της μητρότητας και των ανηλίκων. Δεσμεύουν όλα τα πολιτειακά όργανα κατά τη θέση, ερμηνεία και εφαρμογή κανόνων δικαίου και καθιστούν ανίσχυρη και ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη νομοθετική ρύθμιση.

* Δικηγόρος-Εκπαιδευτικός, διδάκτωρ Νομικής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Ενδεικτικά, αναφέρονται:

α. Η Σύμβαση “δια την προστασίαν των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών”.¹ Σύμφωνα με την ως άνω Σύμβαση καθιερώνεται μεταξύ των συζύγων η ισότητα δικαιωμάτων και ευθυνών που απορρέουν από το ιδιωτικό δίκαιο στις μεταξύ τους σχέσεις και στις σχέσεις τους με τα τέκνα τους κατά τη διάρκεια του γάμου και σε περίπτωση λύσης του. Παράλληλα προτρέπονται τα Κράτη-μέλη να πάρουν τα αναγκαία μέτρα που επιβάλλει το συμφέρον των παιδιών (άρθρ. 5 ν.1705/1987).

Πρέπει να σημειωθεί ότι με την παρούσα Σύμβαση, προστατεύεται η οικογένεια υπό ευρεία έννοια. Έτσι, προστατεύεται όχι μόνο η “νόμιμη” οικογένεια, δηλαδή εκείνη που προέρχεται από έγκυρο κατά το εθνικό δίκαιο γάμο, αλλά και η “φυσική” οικογένεια που δημιουργείται με τη γέννηση παιδιού χωρίς γάμο.

Επίσης στην έννοια της οικογένειας περιλαμβάνονται και τα τέκνα από προηγούμενο γάμο, καθώς και τα θετά. Καλύπτεται κάθε μορφή οικογένειας ενώ περιλαμβάνονται και οι στενοί συγγενείς, όπως παππούδες και γιαγιάδες.

β. Η Σύμβαση για το νομικό καθεστώς των τέκνων που γεννήθηκαν χωρίς γάμο των γονέων τους (υπογράφηκε στο Στρασβούργο στις 15.10.1975 και κυρώθηκε με το ν.1702/1987), στην οποία γίνεται ιδιαίτερη μνεία στη “γονική εξουσία” και στο δικαίωμα προσωπικής επικοινωνίας.

γ. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΣΔΠ) που υιοθετήθηκε από τη Γ.Σ του Ο.Η.Ε στις 15.11.1989 και κυρώθηκε με το ν.2101/1992.

Η ΣΔΠ χρησιμεύει καταρχήν ως σημείο ιδεολογικής αναφοράς γιατί από αυτήν γίνεται φανερό ότι οι ανήλικοι δεν θεωρούνται πλέον απλώς αντικείμενα προστασίας αλλά και φορείς δικαιωμάτων. Ακόμη, η ΣΔΠ μπορεί να λειτουργήσει και ως βάση για την απαρίθμηση των κυριοτέρων διακρίσεων ανηλίκων θυμάτων που έχουν ανάγκη προστασίας.

Μεταξύ άλλων, προβλέπεται ρητή προστασία για τα παιδιά από τη βία και την εκμετάλλευση-τόσο τη φυσική όσο και τη σεξουαλική-είτε αυτή εκδηλώνεται στο σπίτι είτε εκτός οικογενειακού περιβάλλοντος και υποχρεώνει τα κράτη που κυρώνουν τη Σύμβαση να πάρουν τα προβλεπόμενα μέτρα.

Είναι σημαντική η αναφορά που γίνεται στο προοίμιο² της Σύμβασης, ότι το Παιδί για την αρμονική ανάπτυξη της προσωπικότητάς του πρέπει να μεγαλώνει μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον σ’ ένα κλίμα ευτυχίας, αγάπης και κατανόησης. Επιπλέον αναγνωρίζεται ότι σε όλες τις χώρες του κόσμου υπάρχουν παιδιά που ζουν κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες και χρειάζονται ιδιαίτερη προσοχή, ενώ γίνεται λόγος για τη σημασία που έχουν οι παραδόσεις και οι πολιτισμικές αξίες κάθε λαού για την προστασία και την ανάπτυξη του παιδιού.

Με την εν λόγω Σύμβαση αναγνωρίζονται οι πιθανότητες της πολύμορφης θυματοποίησης των ανηλίκων ενώ καθίσταται επιτακτική η ανάγκη πολύπλευρης προστασίας τους. Η ΣΔΠ δεν αποτελεί μόνο μία προσπάθεια να σταματήσουν τα ανήλικα άτομα να έχουν το θλιβερό προνόμιο να είναι αποδέκτες των περισσότερων παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παράλληλα προάγεται η αντίληψη ότι κάθε ανήλικο πρόσωπο είναι φορέας θεμελιωδών αλλά και πρόσθετων ιδιαί-

1. Ψηφίστηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης στις 4.11.1950 και κυρώθηκε με το ν.2329/1953 και ν.δ.53/1974. Με το ν.1705/1987 κυρώθηκε το 7ο Πρωτόκολλο της Σύμβασης το οποίο επικυρώθηκε και τέθηκε σε διεθνή ισχύ απέναντι στην Ελλάδα από 1.1.1988.

2. Επίσημη μετάφραση από το Bureau des Traductions du Ministère des Affaires Etrangères de la République Hellenique, Athenes.

τερων δικαιωμάτων που προσιδιάζουν στην ηλικία και στις αυξημένες ανάγκες του όπως το δικαίωμα για φροντίδα ή για διάφορες κοινωνικές παροχές κ.λ.π (βλ. ΣΔΠ-άρθρο 7 ν. 2101/1992 και Σύσταση Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τις ευθύνες των γονέων R (84)4).

Η Σύμβαση αποτελείται από 54 άρθρα που ρυθμίζουν τα πολιτειακά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα των παιδιών και παράλληλα προσδίδουν στο δίκαιο των ανηλίκων τον χαρακτήρα του "δικαίου ανάγκης" αφού η σωτηρία και η ευημερία του παιδικού πληθυσμού προηγείται κάθε άλλης λύσης.

Τα Κράτη-μέλη πρέπει να μεριμνούν ώστε το παιδί να μην αποχωρίζεται από τους γονείς του παρά τη θέλησή τους εκτός αν ο χωρισμός αυτός είναι αναγκαίος. Η κακομεταχείριση ή/και παραμέληση του παιδιού αναφέρεται ως παράδειγμα ειδικής περίπτωσης για την έκδοση από τις αρμόδιες αρχές απόφασης αποχωρισμού του παιδιού από τους γονείς του (ΣΔΠ-άρθρο 9&1 ν. 2101/1992). Παράλληλα θεσπίζεται κρατική υποχρέωση σεβασμού του δικαιώματος του παιδιού που ζει χωριστά από τους δύο ή τον ένα γονέα, να διατηρεί προσωπικές σχέσεις μαζί του/τους (βλ. αντίστοιχα την ΑΚ1520). Ταυτόχρονα όμως θεσπίζεται ρητή εξαίρεση από το ως άνω δικαίωμα εφόσον η προσωπική επικοινωνία είναι αντίθετη με το συμφέρον του τέκνου (ΣΔΠ-άρθρο 9&3, ν.2101/1992³).

Θεσπίζεται η υποχρέωση του κράτους-μέλους για οργάνωση υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας προκειμένου να παρέχεται ειδική προστασία και βοήθεια στα παιδιά που στερούνται ή δεν είναι δυνατό να παραμείνουν στο οικογενειακό περιβάλλον ενώ παράλληλα γίνεται αναφορά σε μορφές εναλλακτικής επιμέλειας.

Τα άρθρα 19, 34, 35, 36, 37 και 39 ανήκουν στην "ενότητα" άρθρων που περιέχουν ρυθμίσεις πρόληψης και καταστολής της βίας εναντίον των παιδιών. Γίνεται ειδική αναφορά στην κακή μεταχείριση ή/και παραμέληση από τους γονείς σε αντίθεση με τον δικό μας Αστικό Κώδικα που περιορίζεται στη χρήση αόριστων εννοιών όπως "κακή άσκηση της επιμέλειας", "παράβαση γονικών καθηκόντων" κ.λ.π Συγκεκριμένα στο άρθρο 19&1 ν.2101/1992 ορίζεται ότι: "Τα συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά και εκπαιδευτικά μέτρα, προκειμένου να προστατεύσουν το παιδί από κάθε μορφή βίας, προσβολής ή βιαιοπραγιών σωματικών ή πνευματικών, εγκατάλειψης ή παραμέλησης, κακής μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής βίας, κατά το χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του ή του ενός από τους δύο ή των νομίμων εκπροσώπων του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου στο οποίο το έχουν εμπιστευθεί".

Για τα παιδιά αυτά αλλά και για αυτούς που ασκούν την επιμέλειά τους παρέχεται η αναγκαία υποστήριξη καθώς και άλλες μορφές κοινωνικής πρόνοιας και όπου χρειάζεται κινούνται οι διαδικασίες δικαστικής παρέμβασης (ΣΔΠ-άρθρο 19&2, ν. 2101/1992). Με τη διάταξη αυτή εκφράζεται η αντίληψη που διεθνώς κατακτά έδαφος, να λαμβάνονται κοινωνικά κυρίως μέτρα που θα στηρίζονται στην αρχή: "*όχι τιμωρία, αν αυτό είναι δυνατό, αλλά βοήθεια*". Χωρίς να καταργείται η κείμενη νομοθεσία, κινούνται οι διαδικασίες παραπομπής της υπόθεσης σε κοινωνικούς, προνοιακούς, παιδαγωγικούς ή ιατρικούς φορείς στα πλαίσια της αποποινικοποίησης ή αποδικαστηριοποίησης.

3. βλ. σχετικά και άρθρ. 8&2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου καθώς επίσης και Ομπέση Φ., "Η οικογενειακή ζωή των ανηλίκων παιδιών και η προστασία της στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου", *Αισυμνήτης* 5,1994, σ.285-286.

νης ("εκτροπή"). Πρόκειται για διαδικασία (επικρατήσασα ως διαμεσολάβηση: mediation) η οποία προβλέπεται και από τους Κανόνες του Πεκίνου στο άρθρο 18.

Στη ΣΔΠ γίνεται ειδική αναφορά στη σεξουαλική βία και εκμετάλλευση που υφίστανται τα παιδιά και εκδηλώνεται είτε ως ενεργητική σεξουαλική κακοποίηση(π.χ εξώθηση στην πορνεία ή σε άλλες παράνομες σεξουαλικές δραστηριότητες) είτε ως παθητική σεξουαλική κακοποίηση(π.χ παραγωγή θεαμάτων ή υλικού πορνογραφικού χαρακτήρα). Τα Κράτη-μέλη υποχρεούνται να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να προστατεύσουν το παιδί από την ως άνω μορφή βίας (ΣΔΠ - άρθρο 34, ν.2101/1992), να εμποδίσουν την απαγωγή, την πώληση ή το δουλεμπόριο παιδιών (ΣΔΠ - άρθρο 35, ν.2101/1992), να προστατεύσουν το παιδί από κάθε άλλη μορφή εκμετάλλευσης επιβλαβή για "οποιαδήποτε πλευρά της ευημερίας του" (ΣΔΠ - άρθρο 36, ν.2101/1992).

Τα Κράτη-μέλη πρέπει να επαγρυπνούν ώστε κανένα παιδί να μην υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή σε άλλες σκληρές, απάνθρωπες ή εξευτελιστικές τιμωρίες ή μεταχείριση, ενώ πρέπει να παρέχονται όλες οι δικονομικές εγγυήσεις που θα εξασφαλίζουν τη σύμφωνη με τις ανάγκες του παιδιού μεταχείρισή του, όταν αυτό έρχεται αντιμέτωπο με τη δικαιοσύνη (ΣΔΠ - άρθρο 37, ν. 2101/1992).

Τέλος η ΣΔΠ επιβάλλει από τα Κράτη-μέλη τη λήψη κατάλληλων μέτρων για τη "διευκόλυνση της σωματικής και ψυχολογικής ανάρρωσης και της κοινωνικής επανένταξης κάθε παιδιού που είναι θύμα οποιασδήποτε μορφής παραμέλησης, εκμετάλλευσης ή κακοποίησης, βασανισμού ή κάθε άλλης μορφής σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας ή ένοπλης σύρραξης. Η ανάρρωση αυτή και η επανένταξη γίνονται μέσα σε περιβάλλον που ευνοεί την υγεία, τον αυτοσεβασμό και την αξιοπρέπεια του παιδιού" (ΣΔΠ - άρθρο 39, ν.2101/1992).

Εκτός από τις προαναφερόμενες διεθνείς συμβάσεις που μετά την επικύρωσή τους από το ελληνικό Κοινοβούλιο αποτελούν πλέον εσωτερικό δίκαιο και υπερισχύουν οποιασδήποτε αντίθετης διάταξης, αξίζει να αναφερθούν και διάφορες συστάσεις, αποφάσεις και πρότυπα κανόνων διεθνών οργανισμών που αποτελούν κατευθυντήριες γραμμές για νομοθετικές μεταρρυθμίσεις ενώ οι κανόνες δικαίου που περιέχουν είναι δυνατό να καταστούν δεσμευτικοί στην εξελικτική τους πορεία. Πρόκειται δηλαδή για διεθνή νομικά κείμενα έντονης ηθικής και παιδαγωγικής σημασίας. Μεταξύ αυτών επισημαίνονται:

α. Η Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Ψηφίστηκε από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε στις 10.12.1949. Αν και δεν έχει νομική ισχύ έχει μεγάλη ηθικοπλαστική σημασία και αποτελεί σημείο αναφοράς πολλών νομικών κειμένων.

β. Το Πρότυπο Στοιχειωδών Κανόνων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Νεαρά Άτομα ("Κανόνες του Πεκίνου")⁴

Η Γ.Σ του Ο.Η.Ε υιοθετώντας τους ως άνω Κανόνες του Πεκίνου (ΚιΠ), αναγνώρισε την αναγκαιότητα παροχής ιδιαίτερης μέριμνας και βοήθειας σε νεαρά άτομα λόγω του ότι βρίσκονται σε ένα αρχικό στάδιο ανάπτυξης. Η μέριμνα αυτή αναφέρεται στη σωματική, διανοητική και κοινωνική κατάσταση των ανηλίκων.

4. Οι "Κανόνες του Πεκίνου" αποτελούν το καταστάλαγμα απόψεων και εμπειρίας ερευνών των σημαντικότερων θεωρητικών και εφαρμοστών του δικαίου ανηλίκων όλου του κόσμου. Υιοθετήθηκαν από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε στις 29.11.1985 και προσαρτήθηκαν στην απόφαση 40/33. (βλ. ειδικότερα για το κείμενο των "Κανόνων του Πεκίνου" και σχόλια, Κ. Σπινέλλη-Α. Τρωιάνου: "Δίκαιο Ανηλίκων" Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1992)

Βασική επιδίωξη των Κρατών-Μελών πρέπει να είναι η προαγωγή της ευημερίας του νεαρού ατόμου και της οικογένειάς του (άρθρο 1&1).

Οι ΚιΠ εφαρμόζονται σε νεαρά άτομα δράστες, σε νεαρά άτομα εναντίον των οποίων μπορεί να κινηθεί διαδικασία για κάθε ειδική συμπεριφορά που δεν θα εθεωρείτο αξιόποινη, αν είχε διαπραχθεί από ενήλικο άτομο (άρθρο 3&1), καθώς επίσης και σε νεαρά άτομα που πρέπει να αντιμετωπίζονται με διαδικασίες πρόνοιας και μέριμνας (άρθρο 3&2).⁵

Με τον ανωτέρω Κανόνα τονίζεται η σημασία της οικογένειας. Η αποχώρηση των παιδιών από το οικογενειακό περιβάλλον απαιτείται να είναι η τελευταία επιλογή και μόνο εφόσον τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης την δικαιολογούν, όπως για παράδειγμα όταν πρόκειται για κακοποίηση του παιδιού (βλ. σχετικό άρθρο 9&1 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού).

γ. Οι Κατευθυντήριες Γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων (Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ).⁶

Με το ως άνω κείμενο, δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στη διασφάλιση της αρμονικής ανάπτυξης των ανηλίκων προκειμένου να υιοθετήσουν μη εγκληματογόνους τρόπους συμπεριφοράς. Με δεδομένο ότι επίκεντρο κάθε προληπτικού προγράμματος πρέπει να είναι η ευημερία των νεαρών ατόμων από τα πρώτα χρόνια της παιδικής τους ηλικίας, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στη θετική συμβολή της οικογένειας, της κοινότητας, του εκπαιδευτικού συστήματος και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης προς την κατεύθυνση αυτή. Ειδικότερα, ωθούνται τα κράτη μέλη να παράσχουν κάθε δυνατή βοήθεια στην οικογένεια προκειμένου να διασφαλιστεί η προστασία και η σωματική και ψυχική ακεραιότητα των μελών της και να παρθούν τα κατάλληλα μέτρα για την εξασφάλιση της διαβίωσης των παιδιών σε σταθερό και ρυθμισμένο οικογενειακό περιβάλλον ακόμη και αν επιβάλλεται να εξεταστούν εναλλακτικές λύσεις όπως η υιοθεσία ή η αναδοχή.

Τα σχολεία, εκτός από τον εκπαιδευτικό τους ρόλο, ανάγονται σε σταθμούς πρώτων βοηθειών και σε κέντρα παραπομπής για την παροχή ιατρικών, συμβουλευτικών και άλλων υπηρεσιών σε νεαρά άτομα και ιδιαίτερα σε εκείνα που υποφέρουν από κακομεταχείριση, παραμέληση, θυματοποίηση και εκμετάλλευση.

Παροτρύνονται τα ΜΜΕ να ελαχιστοποιούν την προβολή της πορνογραφίας και της βίας και να αποφεύγουν εξευτελιστικές και υποβιβαστικές παρουσιάσεις, ειδικά παιδιών, γυναικών και να προωθούν αρχές και ρόλους ισότητας.

5. Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει υπενθύμιση του αυτονόητου χαρακτηριστικού του δικαίου των ανηλίκων:

εστίαση στο ανήλικο άτομο είτε πρόκειται για δράστες κλοπών, ληστειών ή άλλων αδικημάτων είτε πρόκειται για θύματα κακοποίησης, παραμέλησης, έκθεσης κ.λ.π. Σ' αυτή την κατεύθυνση κινείται η σύγχρονη αντίληψη που προτείνει να αναγνωρισθούν η παιδική ηλικία και νεότητα ως ένα αυτοτελές έννομο αγαθό και να αναδιαρθρωθούν οι σχετικές διατάξεις του Ποινικού Κώδικα ώστε οι προσβολές από ανήλικα άτομα ή κατά ανηλίκων να αποτελέσουν ένα ενιαίο κεφάλαιο (βλ. Μανωλεδάκης Ι.: *Η παιδική ηλικία ως αυτοτελές έννομο αγαθό στο ποινικό δίκαιο*, ΝοΒ 32, σ.1105κ.ε). Το έννομο αγαθό της "παιδικότητας" δεν προσδιορίζεται μόνο ηλικιακά αλλά κυρίως απηχεί ένα σύνολο ιδιοτήτων και συνθηκών που αρμόζει κατά τις κοινές αντιλήψεις να συνοδεύουν την παιδική και νεανική ηλικία προκειμένου το ανήλικο άτομο να απολαμβάνει τα αγαθά της στοργής, της φροντίδας, της προληπτικής ιατρικής, της ψυχολογικής ασφάλειας κ.λ.π.

6. Υιοθετήθηκαν από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε στις 14.12.1990 ως απόφαση 45/112 (βλ. ειδικότερα για το κείμενο και σχολιασμό των ως άνω Κατευθυντηρίων Γραμμών, Α.Πιτσελά, *Δίκαιο Ανηλίκων*, Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1995).

Τέλος, κατά το σχεδιασμό και την άσκηση της κοινωνικής πολιτικής πρέπει να αποφεύγεται ο ιδρυματισμός των νεαρών ατόμων και ο εγκλεισμός σε κάποιο ίδρυμα να αποτελεί μέτρο έσχατης ανάγκης, όπως στις περιπτώσεις που ο ανήλικος έχει υποστεί βλάβη ή κακοποίηση (σεξουαλική, σωματική ή ψυχική) ή έχει παραμεληθεί, εγκαταλειφθεί ή έχει γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους γονείς.

δ. Η Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης Νο. R(85)4 σχετικά με τη βία στην οικογένεια⁷.

Στην ως άνω Σύσταση δίνεται ο ορισμός της βίας ως κάθε πράξης ή παράλειψης που βλάπτει τη ζωή, τη φυσική ή ψυχολογική ακεραιότητα ή την ελευθερία ενός προσώπου ή η οποία βλάπτει σοβαρά την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Με δεδομένο ότι η ως άνω βία επηρεάζει ιδιαίτερα τα παιδιά και τις γυναίκες, συνιστάται από την Επιτροπή στις Κυβερνήσεις των χωρών μελών όσον αφορά την πρόληψη της βίας στην οικογένεια: Να ενημερώνουν την κοινή γνώμη για την έκταση, τη σοβαρότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ενδοοικογενειακής κακοποίησης προκειμένου να αποκτήσουν την υποστήριξη της (κοινής γνώμης) στην καταπολέμηση του φαινομένου. Να συστήσουν ειδικά πολυεπιστημονικά συμβούλια που θα ασχολούνται με παρόμοιες υποθέσεις και ειδικότερα θα δέχονται αναφορές για πράξεις ενδοοικογενειακής βίας, θα μεριμνούν για ιατρικές εξετάσεις, θα παρέχουν υπηρεσίες συμβουλευτικής στήριξης ή νομικής καθοδήγησης, ενώ η ανάθεση της ενασχόλησης και εκδίκασης των ως άνω υποθέσεων θα πρέπει να γίνεται σε εξειδικευμένα μέλη των δικωτικών, ανακριτικών και δικαστικών Αρχών. Να λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να γίνουν γνωστά στις αρμόδιες υπηρεσίες τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας ή να απαλλαγούν τα μέλη ορισμένων επαγγελμάτων από τις δεσμεύσεις του επαγγελματικού απόρρητου και να αποκαλύπτουν κάθε πληροφορία σχετικά με υποθέσεις ενδοοικογενειακής κακοποίησης καθώς επίσης να παίρνονται όλα τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία των θυμάτων (ειδικότερα των παιδιών) και την πρόληψη της επανεμφάνισης παρόμοιων περιστατικών. Να αναθεωρηθεί η σχετική νομοθεσία για το δικαίωμα τιμωρίας των παιδιών ώστε να περιοριστεί ή και να απαγορευτεί η σωματική τιμωρία, να μην ξεκινά η ποινική διαδικασία σε υποθέσεις βίας στην οικογένεια παρά μόνο αν το ζητά το θύμα ή το επιβάλλουν λόγοι δημοσίου συμφέροντος, να μην αμβλύνεται η βαρύτητα των αποδεικτικών στοιχείων από κανόνες σχετικούς με τον όρκο και τέλος να καθιερωθούν ειδικές μορφές ποινικής ευθύνης για αδικήματα που διαπράττονται στα πλαίσια της οικογένειας.

ε. Οι Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης Νο R(79)17 σχετικά με την κακομεταχείριση των παιδιών και Νο R(91)11 σχετικά με τη σεξουαλική εκμετάλλευση, την πορνογραφία και την πορνεία των παιδιών και των εφήβων καθώς και την εμπορία αυτών.

7. Conseil De l' Europe, *Violence au sein de la famille*, Strasbourg, 1986.

Τα τελευταία χρόνια η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δραστηριοποιηθεί σημαντικά καλύπτοντας έναν αυξανόμενο αριθμό θεμάτων για τα οποία η συνθήκη ΕΟΚ δεν προβλέπει EXPRESSIS VERBIS κοινοτική αρμοδιότητα. Πρόκειται για θέματα που έχουν άμεση σχέση με τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τις κοινωνικές διατάξεις της ιδρυτικής Συνθήκης (άρθ. 117-128).

Κατά συνέπεια η καταπολέμηση της βίας που ασκείται εναντίον των παιδιών αλλά και η αντιμετώπιση της βίας στην οικογένεια είναι θέματα που, σχετιζόμενα με την προστασία της ιδιωτικής ζωής του ατόμου, το απαραβίαστο του ανθρωπίνου σώματος, την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, δεν αποκλείουν την κοινοτική αρμοδιότητα και τη συνεχή επαγρύπνηση των οργάνων της Κοινότητας για την εξασφάλιση της εφαρμογής της σχετικής νομοθεσίας από τα κράτη-μέλη.

Το εθνικό δίκαιο

Η παράθεση και ερμηνεία του εθνικού δικαίου συνίσταται κυρίως στην παρουσίαση των σχετικών διατάξεων του Συντάγματος, του αστικού δικαίου και ειδικότερα του οικογενειακού δικαίου όπως αναμορφώθηκε με τους ν. 1329/1983 και ν. 2447/1996 καθώς επίσης και του ποινικού δικαίου μετά τις πρόσφατες τροποποιήσεις που υπέστη με τους ν.3064/2002 και ν.3160/2003. Στα πλαίσια της νομοθετικής προσέγγισης του φαινομένου της ενδοοικογενειακής κακοποίησης θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθούν και νομοθετήματα προνοιακού χαρακτήρα μέσα από τα οποία καθιερώνονται θεσμοί κοινωνικής πολιτικής για την αντιμετώπιση του φαινομένου και την προστασία των μελών-αποδεκτών της ως άνω συμπεριφοράς (υιοθεσία, αναδοχή κ.λ.π) όπως ο ν. 2082/1992 και τα εκτελεστικά του διατάγματα καθώς και ο ν.2447/1996.

Τα άρθρα 2&1, 5&1 και 7&2 του Συντάγματος(Σ) παρέχουν τις κατευθυντήριες αρχές στον κοινό νομοθέτη για το σεβασμό της προσωπικότητας κάθε ανθρώπου όχι μόνο από το Κράτος αλλά και από τους ιδιώτες.

Η εκδήλωση ενδοοικογενειακής βίας συμπεριφοράς έρχεται σε ευθεία αντίθεση με το άρθρο 7&2Σ σύμφωνα με το οποίο απαγορεύονται ρητά τα βασανιστήρια, οποιαδήποτε σωματική κάκωση, βλάβη της υγείας ή άσκηση ψυχολογικής βίας, καθώς και κάθε άλλη προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.⁸

Τα πλέον σημαντικά από τα κοινωνικά δικαιώματα είναι αυτά που προστατεύονται από τα άρθρα 21&1 και 21&3Σ. Συγκεκριμένα, η οικογένεια, ο γάμος, η μητρότητα, η παιδική ηλικία, η νεότητα και η τρίτη ηλικία τελούν μεταξύ άλλων υπό την προστασία του Κράτους το οποίο υποχρεούται αφενός να επιλέγει εκείνες τις λύσεις που προωθούν την ως άνω προστασία αφετέρου να μη βλάπτει τους προαναφερόμενους θεσμούς με τα διάφορα μέτρα που λαμβάνει. Το οικογενειακό και το ποινικό δίκαιο περιλαμβάνουν πληθώρα διατάξεων που υλοποιούν και εξειδικεύουν τις κατευθυντήριες διατάξεις των άρθρων 21&1 και 21&3Σ.

Επιπλέον η ορθή ερμηνεία τόσο της συνταγματικής αρχής του άρθρου 21Σ όσο και του άρθρου 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), καταλήγει πλέον στην άποψη ότι το Κράτος έχει υποχρέωση να προστατεύει τα τέκνα όχι μόνο έναντι των τρίτων, αλλά και των ίδιων των γονέων τους όταν απειλούνται από αυτούς, υπό τις προϋποθέσεις που ορίζονται από το άρθρο 8 ΕΣΔΑ.⁹

Οι ως άνω συνταγματικές διατάξεις αποτέλεσαν τη βάση για την εισαγωγή μέσω του ν.1329/1983 στις σχέσεις των συζύγων και των γονέων-τέκνων ορισμένων εξισωτικών και αντιαυταρχικών στοιχείων. Ενδεικτική είναι η διάταξη 1507 του Αστικού Κώδικα (ΑΚ) για αμοιβαίο σεβασμό, βοήθεια και στοργή μεταξύ των γονέων και των τέκνων. Με τη διάταξη αυτή, που είναι άλλωστε εναρμονισμένη με την 2&1Σ, εισάγεται η εξισωτική αμοιβαιότητα και υποδηλώνεται η τάση για

8. Βλ. αναλυτικότερα Μάνεσης Α., *Ατομικές ελευθερίες*, Σάκκουλας 1982.

9. Άρθρο 8 ΕΣΔΑ: "1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του.

2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξη επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αύτη προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την πρόσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων."

την επίτευξη κάποιας ισοτιμίας σχέσεων προκειμένου να αποφευχθεί η αυταρχική συμπεριφορά εκατέρωθεν.

Ως προς τις σχέσεις γονέων και τέκνων κατευθυντήρια αρχή του νέου νόμου αποτελεί η *αρχή της προστασίας των συμφερόντων των τέκνων*, αρχή που διέπει και το παλαιό δίκαιο, τονίζεται όμως ιδιαίτερα στο νέο. Ετσι όλη η νέα ρύθμιση της γονικής μέριμνας αποβλέπει κυρίως στην προστασία των συμφερόντων των τέκνων, ενώ έναντι των σχέσεων εξουσίας μεταξύ γονέων και τέκνων προωθούνται οι *σχέσεις μέριμνας και αμοιβαίου σεβασμού και αγάπης*.

Εκτός από τη γενική διάταξη του άρθρου 1507, ο Αστικός Κώδικας παρέχει ένα πλαίσιο προστασίας για όλα τα ανήλικα πρόσωπα και κατά συνέπεια και για τα ανήλικα μέλη της οικογένειας εναντίον των οποίων έχει εκδηλωθεί από τους γονείς συμπεριφορά αρνητική για την ομαλή σωματική, ψυχολογική, διανοητική και κοινωνική τους εξέλιξη, είτε η συμπεριφορά αυτή συνιστά παράλληλα αξιόποινη πράξη είτε όχι. Η ως άνω προστασία, που παρέχεται κυρίως μέσω των διατάξεων που αναφέρονται στη γονική μέριμνα (ΑΚ1510κ.ε) και στην κακή άσκηση της επιμέλειας (ΑΚ1532 κ.ε), λειτουργεί πρωτεύοντως προληπτικά και παιδευτικά καθορίζοντας μεταξύ άλλων τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των γονέων που πρέπει να ασκούνται με γνώμονα το συμφέρον του παιδιού. Στις περιπτώσεις κακής άσκησης της γονικής μέριμνας, η προστασία του ΑΚ πραγματώνεται και με την αφαίρεση εν όλω ή εν μέρει της άσκησης της γονικής μέριμνας και τη μεταβίβασή της σε καταλληλότερο φυσικό ή νομικό πρόσωπο.

Η σπουδαιότερη από τις λειτουργίες της γονικής μέριμνας είναι αναμφίβολα η επιμέλεια του προσώπου του παιδιού στην οποία περιλαμβάνεται κάθε φροντίδα ή μέτρο σχετικά με την πνευματική, ψυχική αλλά και σωματική ανάπτυξη του ανηλίκου, όπως ενδεικτικά προσδιορίζονται στην ΑΚ1518. Η ρύθμιση της ΑΚ1518 εδ. β' που δεν απαγορεύει ρητά τη σωματική τιμωρία ακόμη και την ασκούμενη σε "λογικά πλαίσια", είναι αντιφατική αφού παραβιάζονται οι προϋποθέσεις επιτρεπτού του σωφρονιστικού μέτρου. Ειδικότερα με την επιβολή σωματικής τιμωρίας κατ' εξοχήν θίγεται η αξιοπρέπεια του τέκνου ενώ είναι πολύ αμφισβητούμενη η παιδαγωγική της αναγκαιότητα πολύ περισσότερο όταν ασκείται σε πολύ μικρές ή εφηβικές ηλικίες.

Αλλά και οι ελαφρές σωματικές τιμωρίες όπως επίσης και ενέργειες ή παραλείψεις με τις οποίες πλήττεται η ψυχική ισορροπία του παιδιού (π.χ διαπόμπευση, συνεχής απόρριψη, αδιαφορία κ.λ.π) δεν θα πρέπει να βρίσκουν νομικό έρεισμα στην ΑΚ1518 εδ.β' αφού με αυτές θίγεται το συναίσθημα της αιδούς και του αυτοσεβασμού του παιδιού.¹⁰ Άλλωστε, θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στο να *μη* θίγεται από το οποιοδήποτε σωφρονιστικό μέτρο η αξιοπρέπεια του παιδιού, όρος ο οποίος δεν είχε θέση στο προϊσχύσαν δίκαιο αλλά χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά με την αναθεώρηση του ν.1329/1983 ως ένδειξη αλλά και ως απόδειξη της βούλησης του νομοθέτη να υποχωρήσει η αντίληψη ότι το παιδί ευρισκόμενο σε υποδεέστερη θέση στα πλαίσια της οικογέ-

10. Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, *Οικογενειακό Δίκαιο*, τόμ.ΙΙ, Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας 1998, σ. 229 σύμφωνα με την οποία ακόμη και οι πολύ ελαφρές σωματικές ποινές θίγουν πάντοτε την αξιοπρέπεια των ανηλίκων και άρα δεν είναι, ειδικά αυτές, σε καμία περίπτωση, επιτρεπτά σωφρονιστικά μέτρα κατά το άρθρο 1518 εδ.β'. Ακόμη, Βαθρακοκόλη Β., *Το νέο Οικογενειακό Δίκαιο*, έκδ. β', Αθήνα 2000, σ.927, σύμφωνα με τον οποίο οι σωματικές τιμωρίες απαγορεύονται γενικώς και δεν μπορεί να γίνει αξιολόγησή τους με διαβαθμίσεις (ελαφρές, μέτριες, βαριές κ.α.). Τέλος, Πουλιάδης Α., *Ζητήματα από την επιμέλεια και την προσωπική επικοινωνία με ανήλικα τέκνα. Ουσιαστικό δίκαιο και δικονομικοί προβληματισμοί*, Αρμενόπουλος 1992, σ. 983, σύμφωνα με τον οποίο η αξιοπρέπεια κατεχόμενη θίγεται με τις σωματικές ποινές και συνεπώς περιθώρια περαιτέρω αξιολόγησης δεν υπάρχουν.

νειας είναι ο αποδέκτης των παιδαγωγικών πειραματισμών και των ξεσπασμάτων βίας εκ μέρους των γονέων.

Η έννοια της κακής άσκησης της επιμέλειας που ετέθη για πρώτη φορά με το ν.1329/1983 ως έκφραση μιας νέας νομοθετικής άποψης που αποδέχεται την πιθανότητα μη ορθής, (υπαίτιας ή ανυπαίτιας) άσκησης της επιμέλειας, αποτελεί μία ακόμη αόριστη νομική έννοια του οικογενειακού δικαίου που εξειδικεύεται με τα κριτήρια που ο ίδιος ο νόμος παρέχει καθώς επίσης και με τις κρατούσες κοινωνικές παιδοκεντρικές αντιλήψεις.

Υποκείμενα της κακής άσκησης της επιμέλειας είναι κατά την ΑΚ1532 ο πατέρας ή η μητέρα είτε πρόκειται για τους φυσικούς είτε για τους θετούς γονείς, είτε είναι παντρεμένοι είτε όχι.

Πρέπει να σημειωθεί ότι στις περισσότερες περιπτώσεις κακής άσκησης της γονικής μέριμνας η ευθύνη και των δύο γονέων είναι παράλληλη και συλλογική (οικογενειακή ευθύνη) αν και ως δράστης εμφανίζεται ο ένας μόνο γονέας. Και αυτό διότι ο άλλος γονέας δεν είναι σε καμιά περίπτωση εγγυητής της ασφάλειας του παιδιού όταν αποδέχεται τη βιαιότητα εναντίον του παιδιού και δεν κινητοποιείται για να αναζητήσει βοήθεια ή να τη σταματήσει.

Οι προβλεπόμενες περιπτώσεις κακής άσκησης της γονικής μέριμνας είναι: α) Η παράβαση των γονικών καθηκόντων, β) Η καταχρηστική άσκηση του λειτουργήματος της γονικής μέριμνας και γ) Η αδυναμία από την πλευρά των γονέων να ανταποκριθούν στο λειτουργήμα αυτό.

Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η κακή άσκηση της γονικής μέριμνας εκδηλώνεται με την τέλεση αδικημάτων κατά της ζωής, της υγείας ή των ηθών του τέκνου, ο γονέας-δράστης αποξενώνεται οριστικά και πλήρως από το σύνολο του περιεχομένου του λειτουργήματος της γονικής μέριμνας εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 1537ΑΚ. Η τέλεση αδικημάτων από το γονέα που έχουν ως συνέπεια την έκπτωση του γονέα αυτού, αναφέρεται σε αδικήματα κατά του προσώπου του τέκνου.

Συγκεκριμένα, τα αδικήματα αυτά είναι:

Η απόπειρα ανθρωποκτονίας (299ΠΚ), η απόπειρα συμμετοχής σε αυτοκτονία (301ΠΚ), η απόπειρα παιδοκτονίας (303ΠΚ), η έκθεση (306ΠΚ), η παράλειψη λύτρωσης από κίνδυνο ζωής (307ΠΚ), οι σωματικές βλάβες (308-310, 312ΠΚ), ο διασμός (336ΠΚ), η προσβολή της γενετικής αξιοπρέπειας (337ΠΚ), η κατάχρηση σε ασέλγεια (338ΠΚ), η αποπλάνηση παιδιού (339ΠΚ), η κατάχρηση ανηλίκου σε ασέλγεια (342ΠΚ), η αιμομιξία (345ΠΚ), η ασέλγεια μεταξύ συγγενών (346ΠΚ), η ασέλγεια παρά φύση (347ΠΚ), η διευκόλυνση ακολασίας άλλων (358ΠΚ), η μαστροπεία (349ΠΚ), η εκμετάλλευση πόρνης (350ΠΚ) και η σωματεμπορία (351ΠΚ). Η έκπτωση επέρχεται αν τα αδικήματα τελέσθηκαν από δόλο καθώς επίσης και αν υπάρξει καταδίκη για απόπειρα κάποιου από τα ως άνω αδικήματα.

Με την έκπτωση του ενός γονέα, η γονική μέριμνα ανήκει αποκλειστικά στον άλλο γονέα (ΑΚ1510&2) εφόσον υπάρχει και δεν έχει πάψει και ως προς αυτόν η γονική μέριμνα. Στις περιπτώσεις όμως αυτές, όπως ήδη προαναφέραμε, πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στο ρόλο του άλλου γονέα που αν και δεν είναι ο ίδιος δράστης του αδικήματος εις βάρος του παιδιού, δεν είναι σίγουρο ότι μπορεί να εγγυηθεί και την ασφάλειά του, ιδίως αν για διάφορους λόγους (αδιαφορία, ατολμία, αμέλεια κ.λ.π) είχε ανεχτεί την εγκληματική συμπεριφορά του άλλου ή δεν είχε αναζητήσει βοήθεια ("σιωπηλός" κακοποιός). Σ' αυτές τις περιπτώσεις μπορεί να κινηθεί η διαδικασία των άρθρων 1532,1533ΑΚ προκειμένου να αφαιρεθεί από τον μη έκπρωτο γονέα η άσκηση της γονικής μέριμνας.

Η έκπτωση του γονέα για εγκληματική συμπεριφορά έναντι ενός τέκνου του, σηματοδοτεί την ύπαρξη άμεσου κινδύνου και για τα υπάρχοντα υπόλοιπα παιδιά.

Η ποινική νομοθεσία αντιμετωπίζει τη βία στις οικογενειακές σχέσεις όχι με ειδικές διατάξεις αλλά με διατάξεις που αναφέρονται ως επί το πλείστον στην τέλεση αδικημάτων ανεξάρτητα από το αν τελούνται ή όχι στα πλαίσια της οικογένειας, ανεξάρτητα από τη σχέση που συνδέει τον θύτη με το θύμα. Εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων (π.χ άρθρα 303, 312 ή 345 ΠΚ όπου η νομοτυπική υποστήριξη των αδικημάτων πραγματώνεται για το λόγο ακριβώς ότι υπάρχει η συγκεκριμένη σχέση συγγένειας μεταξύ δράστη και θύματος), η εγκληματική συμπεριφορά στα πλαίσια της οικογένειας δεν αντιστοιχεί ούτε σε ιδιώνυμα αδικήματα ούτε σε προνομιούχες μορφές των κοινών αδικημάτων κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας κ.λ.π.

Αν και ο μηχανισμός του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης θα πρέπει να τίθεται σε κίνηση επικουρικά, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής κακοποίησης, και να προτιμάται η λήψη άλλων μέτρων, δεν πρέπει να υποβαθμίζεται η συμβολή της ιδεολογικής λειτουργίας του (ποινικού) δικαίου αφού δε μπορεί να παραγνωριστεί ότι η ποινική νομοθεσία έχει σημαντική προληπτική, ιδεολογική και διδακτική λειτουργία. Παρόλ' αυτά δεν φαίνεται ότι έχει αξιοποιηθεί η ως άνω λειτουργία της ποινικής νομοθεσίας στην εξάλειψη των παραδοσιακών προτύπων υποτέλειας της συζύγου στον άνδρα ενώ αντίθετα φαίνεται ότι συντηρείται ένα πλέγμα εξάρτησης παιδιών-γονέων και κατοχυρώνεται ιδεολογικά η εξουσία πάνω στο παιδί. Ειδικότερα στον Ποινικό Κώδικα υπάρχουν διάσπαρτες διατάξεις σε διάφορα κεφάλαιά του, σύμφωνα με τις οποίες η παιδική ηλικία προστατεύεται σε συνάρτηση κυρίως με το έννομο αγαθό της οικογένειας ή της "εξουσίας" των γονέων ή της προστασίας της γενετήσιας ελευθερίας.

Η ΠΡΟΣΦΥΓΗ ΣΤΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Η θεραπευτική αντιμετώπιση της Κακοποίησης-Παραμέλησης (ΚΑ-ΠΑ) παιδιών είναι άμεσα συνυφασμένη με την αποδοχή ότι ο τραυματισμός ενός παιδιού από τους γονείς του είναι ένδειξη μιας άρρωστης ή δυσλειτουργούσας γονικής σχέσης ή και γενικότερα της οικογένειας. Κατά συνέπεια η ΚΑ-ΠΑ παιδιών δεν επιδέχεται μονομερή ιατρική ή νομική αντιμετώπιση αλλά είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη θεραπευτική προσέγγιση όλης της οικογένειας ως σύνολο ή και των μελών της ξεχωριστά.

Η θεραπευτική παρέμβαση είναι απαραίτητη σε περιπτώσεις ΚΑ-ΠΑ παιδιών γιατί πρόκειται για μία παθολογική κατάσταση που περιγράφεται ως υποτροπιάζουσα, με σχετικά υψηλά ποσοστά θνητότητας και αναπηρίας παράλληλα όμως και ιάσιμη (τουλάχιστον για ένα πολύ μεγάλο ποσοστό οικογενειών). Κατά συνέπεια, η θεραπεία της κρίσης του κάθε συγκεκριμένου περιστατικού ΚΑ-ΠΑ είναι αντικείμενο διεπιστημονικής εργασίας αφού μόνο η ταυτόχρονη παροχή ιατρικής, νομικής, προνοιακής, ψυχοθεραπευτικής κ.λ.π βοήθειας είναι δυνατό να προσφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Πρωταρχικός σκοπός της θεραπευτικής προσέγγισης είναι η προστασία του παιδιού που μπορεί κατά περίπτωση να συνεπάγεται μέχρι και την άμεση απομάκρυνσή του από το οικογενειακό περιβάλλον ή την αφαίρεση της επιμέλειας, οπότε στην περίπτωση αυτή ο νόμος χρησιμοποιείται περισσότερο ως εργαλείο θεραπευτικής παρέμβασης παρά ως τιμωρός του "κακού" γονέα. Πρέπει να σημειωθεί ότι η απομάκρυνση του παιδιού, εκτός του ότι συμβάλλει στην άμεση προστασία του κατά την περίοδο οξείας κρίσης, παράλληλα προστατεύει και έμμεσα τους ίδιους τους γονείς αφού

απομακρύνει το ενδεχόμενο να επανακακοποιήσουν το παιδί τους. Η ίδια όμως η προστασία του παιδιού υπαγορεύει την παράλληλη αποκατάσταση της οικογένειας προκειμένου το παιδί να επιστρέψει(ή να παραμείνει) σε ένα περιβάλλον αν όχι ιδανικό, που δεν θα θέτει σε κίνδυνο πάντως την ψυχοσωματική του ανάπτυξη.

Ειδικότερα, όσον αφορά την αναζήτηση λύσεων στο πρόβλημα ΚΑ-ΠΑ μέσα από την παραπομπή στη Δικαιοσύνη, αναφέρονται τα εξής: Η παραπομπή στη δικαιοσύνη και η αφαίρεση της άσκησης της γονικής μέριμνας ή της επιμέλειας από τους γονείς (στο πεδίο του Αστικού δικαίου) ή η τιμωρία των δραστών (στο πεδίο του Ποινικού δικαίου) μπορεί κατά περίπτωση να είναι και ενάντια στο απόλυτο συμφέρον του παιδιού όταν δεν αποτελεί μέρος της θεραπευτικής προσέγγισης του κακοποιημένου παιδιού και της οικογένειάς του, αλλά είναι αυτοσκοπός. Και αυτό διότι επιχειρείται μεν η διασφάλιση της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας του παιδιού κατά το στάδιο της οικογενειακής κρίσης που συχνά εμπεριέχει ιδιαίτερους κινδύνους για το παιδί, από την άλλη όμως, δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι η *παραπομπή στη δικαιοσύνη δεν είναι άμοιρη αρνητικών συνεπειών*:

1) Συχνά γίνεται λόγος για δεύτερη θυματοποίηση του παιδιού (ιδίως κατά την εξέλιξη της διαδικασίας στα ποινικά δικαστήρια), ενώ ο διασυρμός και ο κοινωνικός στιγματισμός τόσο της οικογένειας όσο και του ίδιου του παιδιού ολοκληρώνονται με τη δημοσιότητα που δίνεται από τον Τύπο με την αναγραφή των στοιχείων ακόμη και τη φωτογράφιση του παιδιού ή τη διεξαγωγή επώνυμου ρεπορτάζ.

2) Το παιδί είναι αναγκασμένο να παραμείνει στο περιβάλλον που το κακοποιεί και το παραμελεί αφού η ποινική δίκη δεν ενδιαφέρεται καθόλου για την τύχη της οικογένειας αλλά για την αποκατάσταση του δικαίου και την τιμωρία ή μη του δράστη, ενώ η παράλληλη διεξαγωγή της δίκης στα αστικά δικαστήρια δεν συνεπάγεται την άμεση απομάκρυνση του παιδιού με δεδομένες τις αδυναμίες του προνοιακού συστήματος. Η αναμονή ακόμη και μικρού χρονικού διαστήματος για την έκδοση της απόφασης σχετικά με τη ρύθμιση ή την αφαίρεση της επιμέλειας είναι πολύ σημαντική για ένα μικρό παιδί ή βρέφος αφού αυξάνει τις πιθανότητες να επαναληφθεί η κακοποίηση του και μάλιστα δριμύτερη υπό τη συναισθηματική φόρτιση που δημιουργεί η διεξαγωγή δίκης.

3) Σε περίπτωση που αθωωθεί ο δράστης (π.χ. έλλειψη επαρκών αποδεικτικών στοιχείων, επείκεια δικαστηρίου) ή σε περίπτωση που κάνοντας χρήση των δικονομικών δυνατοτήτων που παρέχονται από το Νόμο αποφυγεί μετά την καταδίκη του τον εγκλεισμό του στις φυλακές, το πιθανότερο είναι να επιστρέψει στο σπίτι και όχι μόνο να ξαναρχίσει την κακοποίηση αλλά και να προβεί σε πράξεις εκδίκησης.

Εξάλλου πολλούς κινδύνους ενέχει και η διαδικασία στα αστικά δικαστήρια όπου θα πρέπει ο μη εξειδικευμένος δικαστής με βάση μαρτυρίες διαβλητές (αφού προέρχονται στην πλειοψηφία τους από συγγενείς του παιδιού που δεν θέλουν ή δεν τολμούν να έρθουν σε ρήξη με τους γονείς) να αποφασίσει για την τύχη του παιδιού.

4) Στις περιπτώσεις που αποφασιστεί η απομάκρυνση του παιδιού από το οικογενειακό περιβάλλον, ο πιθανός εγκλεισμός σε ένα Ίδρυμα δεν αποτελεί την ιδεώδη λύση όσον αφορά την κάλυψη των συναισθηματικών (τουλάχιστον) αναγκών του. Ο εγκλεισμός σε Ίδρυμα κλειστής περιθαλψής δημιουργεί μία παθολογική κατάσταση, τον "ιδρυματισμό", με ιδιαίτερα δυσμενείς συνέπειες στην ψυχική και σωματική υγεία και ανάπτυξη παιδιών όπως, εκδήλωση συμπτωμάτων άγχους και ανασφάλειας και καθυστέρηση της ψυχοδιανοητικής και σωματικής ανάπτυξης. Άτομα

που έζησαν μακρές περιόδους σε Ιδρύματα, από μικρή ηλικία, έχουν αυξημένες πιθανότητες ως παιδιά και έφηβοι να εκδηλώσουν παραπρωματική συμπεριφορά και ως ενήλικες εγκληματική συμπεριφορά, αντιμετωπίζουν δυσκολίες στις συναισθηματικές και σεξουαλικές τους σχέσεις και χαρακτηρίζονται από ανεπάρκεια στο γονικό τους ρόλο.

5) Με δεδομένο ότι ένας από τους προδιαθεσικούς παράγοντες της κακοποίησης των παιδιών είναι η διαταραχή της σχέσης γονιών- παιδιού, οι ήδη διαταραγμένοι οικογενειακοί δεσμοί υπονομεύονται πολύ περισσότερο όταν το παιδί απομακρυνθεί βίαια χωρίς τη συναίνεση ή την ανοχή των γονέων και λιγοστεύουν οι πιθανότητες ομαλής επιστροφής του παιδιού στο οικογενειακό περιβάλλον που είναι και ο τελικός σκοπός της παρέμβασης στη συγκεκριμένη οικογένεια.

Η προσφυγή στη δικαιοσύνη για την αφαίρεση της άσκησης της γονικής μέριμνας από τους ακατάλληλους γονείς θα πρέπει να αποφασίζεται από διεπιστημονική ομάδα από την οποία θα σταθμίζονται όλες οι παραπάνω παράμετροι. Εξάλλου, η συμβολή των κοινωνικών υπηρεσιών αναγνωρίζεται ως ιδιαίτερα σημαντική και από το Νόμο αφού σύμφωνα με το άρθρο 1533ΑΚ, το δικαστήριο όταν αποφασίζει για την επιμέλεια του παιδιού, στηρίζεται «υποχρεωτικά σε βεβαίωση της κοινωνικής υπηρεσίας». Ακόμη, σύμφωνα με το άρθρο 38 του ν. 2447/1996, σε όλες τις υποθέσεις άσκησης της γονικής μέριμνας, καθιερώνεται στάδιο υποχρεωτικής προδικασίας που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων, την έρευνα των συνθηκών διαβίωσης του ανηλίκου από «όργανα της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας».¹¹

Αποτελεί δείγμα της σύγχρονης τάσης για αποδικαστηριοποίηση της ζωής, η ενεργοποίηση μηχανισμών θεσμοθετημένων ή άτυπων για τον διακανονισμό της σύγκρουσης μεταξύ του δράστη και του θύματος (πολύ περισσότερο όταν τυχαίνει να είναι μέλη της ίδιας οικογένειας) με προτασόμενο πάντοτε το συμφέρον του παιδιού. Αυτό δε σημαίνει ότι θα αντικατασταθεί ολικά ο δικαστικός μηχανισμός. Ο Νόμος παραμένει ο θεματοφύλακας της παιδικής ηλικίας στον οποίο αβίαστα πρέπει να προστρέχει κανείς όταν αυτό επιβάλλει το συμφέρον του συγκεκριμένου παιδιού. Ο Νόμος μπορεί να γίνει ένα πολύτιμο εργαλείο στα χέρια των επαγγελματιών "πρώτης γραμμής" αφού μπορεί να χρησιμοποιηθεί θεραπευτικά για την αντιμετώπιση του συγκεκριμένου περιστατικού, με το να κινηθούν οι διαδικασίες προστασίας του παιδιού.

Με δεδομένο ότι άμεση προτεραιότητα έχει η προστασία του παιδιού, πρέπει να εκτιμάται η επικινδυνότητα της κατάστασης που αντιμετωπίζει το παιδί ώστε να κρίνεται η ασφάλεια της παραμονής του στην οικογένεια όσο διαρκεί η θεραπευτική συνεργασία της οικογένειας με τη διεπιστημονική ομάδα προκειμένου να μην επαναληφθεί η θυματοποίηση του παιδιού.

Εφόσον δεν είναι εφικτή η ασφάλεια της παραμονής, θα πρέπει το παιδί να απομακρύνεται προσωρινά για κάποιο διάστημα και να εντάσσεται σε συγγενικό περιβάλλον ή σε ανάδοχη οικογένεια ή σε Ίδρυμα με σκοπό να ξαναγυρίσει πίσω. Περίπου το 1/3 από τα σωματικά κακοποιημένα και παραμελημένα παιδιά, θα χρειαστεί πάνω στο στάδιο της οικογενειακής κρίσης να απομακρυνθούν από την οικογένεια με σκοπό την επιστροφή τους ή την αναζήτηση άλλων εναλλακτικών λύσεων. Αν η οικογένεια παρουσιάζει υψηλή, χρόνια επικινδυνότητα δεν θα πρέπει να απορρίπτεται η δυνατότητα, το παιδί να μην ξαναγυρίσει πίσω και να κατοχυρωθεί νομικά σε άλλο οικο-

11. Βλ. όμως κριτική για την ουσιαστική και εν μέρει τυπική αχρήστευση των ως άνω καινοτομιών του ν. 2447 / 1996, Παπαζήση Θ., *Οικογενειακό Δικαστήριο: Ρύθμιση και λειτουργία των τμημάτων οικογενειακών υποθέσεων (άρθρ. 48 ν.2447/1996) με ειδική αναφορά στη ρύθμιση της γονικής μέριμνας (άρθρ. 38)*, Αρμενόπουλος 2001, σ. 617 κ.ε.

γενειακό πλαίσιο. Δεν θα πρέπει να λησμονείται ότι η κακοποίηση είναι υποτροπιάζουσα νόσος αφού έχει αποδειχθεί ότι, εφόσον η οικογένεια αφεθεί στην τύχη της, τα παιδιά σε ποσοστό 40-60% θα ξανακακοποιηθούν, 25% δε από αυτά θα υποστούν σοβαρές βλάβες. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί η υψηλή θνητότητα (3-5%) καθώς επίσης και το υψηλό ποσοστό αναπηριών. Τέλος, σε 20% των "οικογενειών σε κρίση" δεν θα υπάρχει ποτέ ίαση διότι πρόκειται για γονείς τόσο επιβαρυσμένους κοινωνικά ή τόσο κατεστραμμένους ψυχολογικά που δεν προβλέπεται ότι θα μπορέσουν να βελτιωθούν.¹²

Η *αναγκαιότητα άμεσης ενεργοποίησης των νομικών διαδικασιών* αναδεικνύεται ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου το παιδί νοσηλεύεται όντας σοβαρά κακοποιημένο ή/και παραμελημένο από τους γονείς του. Σε πολλές από τις περιπτώσεις αυτές οι γονείς κατέχονται από έντονα αμφιθυμικά συναισθήματα όταν έρχονται αντιμέτωποι με το προσωπικό του νοσοκομείου και ασκούν συχνά καταχρηστικά το δικαίωμα επιμέλειας με το να υπογράφουν και να παίρνουν το παιδί από το νοσοκομείο αν και η σωματική και ψυχική του ακεραιότητα βρίσκονται σε κίνδυνο. Στις περιπτώσεις αυτές σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η ευαισθητοποίηση των γιατρών και του νοσηλευτικού προσωπικού που έχουν τη δυνατότητα να γνωστοποιήσουν στις δικαστικές αρχές την καταχρηστική άσκηση της επιμέλειας.

Η *θεραπευτική οικογενειακή προσέγγιση* εξαρτάται από την πληρέστερη αναγνώριση των πολλών παραγόντων που συνθέτουν το πρόβλημα όπως η φύση του προβλήματος και η εκτίμηση της επικινδυνότητάς του. Σημαντική στην επιτυχία της οποιας θεραπευτικής παρέμβασης κρίνεται η επιθυμία των γονέων να συνεργαστούν. Σ' αυτό βοηθά η δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης με τους γονείς, η μη τήρηση εχθρικής στάσης απέναντί τους, η αντιμετώπισή τους ως άτομα που χρειάζονται τα ίδια βοήθεια. Στις περιπτώσεις όμως που οι γονείς είτε δεν συνεργάζονται καθόλου είτε δεν τηρούνται οι απαραίτητες προδιαγραφές για τη διασφάλιση του συμφέροντος του παιδιού θα πρέπει να τεθούν οι γονείς έναντι των ευθυνών τους και έναντι των συνεπειών του Νόμου. Πρόκειται για το συνδυασμό δύο θεωρούμενων αντίθετων εννοιών: της έννοιας της φροντίδας και της έννοιας του ελέγχου.¹³

Ενας σημαντικός παράγοντας στη σωστή θεραπευτική αντιμετώπιση είναι η ευαισθητοποίηση, το γνωστικό υπόβαθρο αλλά και η ικανότητα των επαγγελματιών διαφόρων κλάδων (Δικαιοσύνη, Υγεία, Πρόνοια, Αστυνομία κ.λ.π) που έρχονται σε επαφή με το πρόβλημα της ενδοοικογενειακής βίας. Η μη ενημέρωση, η αποδοχή της ιδεολογίας του "απαρβίαστου" της οικογενειακής ζωής, η άρνηση της ύπαρξης του προβλήματος ΚΑ-ΠΑ παιδιών ή καλύτερα γονέων που κακοποιούν ή παραμελούν τα παιδιά τους, ο "φόβος" της διαπραγμάτευσης με μία οικογένεια όπου η βία είναι τρόπος επικοινωνίας και συναλλαγής, η μη συγκράτηση αισθημάτων θυμού και οργής για τον γονέα-δράστη, η έλλειψη προνοιακής υποδομής, είναι μερικοί μόνο ανασταλτικοί λόγοι στην αποτελεσματική παρέμβαση των επαγγελματιών που καλούνται να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα.

12. βλ. Αγάθωνος-Γεωργοπούλου Ε., "Εισαγωγή στο θέμα της κακοποίησης-παραμέλησης παιδιών", *Πρακτικά μετεκπαιδευτικής ημερίδας*, Θεσσαλονίκη-ΑΧΕΠΑ 1989.

13. βλ. Αγάθωνος-Γεωργοπούλου Ε., "Θεραπευτική παρέμβαση οικογενειών που κακοποιούν και παραμελούν τα παιδιά τους", Ι.Υ.Π: *Κακοποίηση-Παραμέληση παιδιών*, Αθήνα 1987, σ.140 κ.ε., της ίδιας, "Εισαγωγή στο θέμα της ΚΑ-ΠΑ παιδιών", *Πρακτικά μετεκπαιδευτικής ημερίδας για την κακοποίηση-παραμέληση του παιδιού*, Θεσσαλονίκη, ΑΧΕΠΑ 1989.

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Στις περιπτώσεις που κρίνεται αναγκαία η απομάκρυνση του παιδιού για ένα διάστημα από το οικογενειακό περιβάλλον, η τοποθέτησή του σε ανάδοχη οικογένεια αποτελεί εναλλακτική μορφή προστασίας με σκοπό τη διευκόλυνση της επιστροφής του στη φυσική οικογένεια όταν παρέλθει η περίοδος κρίσης ή, εφόσον αυτό δεν είναι εφικτό, την προώθηση της υιοθεσίας του. Ο θεσμός της αναδοχής στον οποίο γίνεται για πρώτη φορά ρητή αναφορά στον Αστικό Κώδικα στις περιπτώσεις κακής άσκησης της επιμέλειας¹⁴, είναι εναλλακτικός θεσμός απέναντι στην ιδρυματική περίθαλψη που αποτελούσε σχεδόν τη μοναδική διεξοδό προστασίας των παιδιών. Η ιδέα της αναδοχής δεν είναι καινούρια και εφαρμόζεται στην Ελλάδα από τα μέσα του 19ου αιώνα. Τον προηγούμενο αιώνα ήταν σε εξέλιξη στην Ελλάδα το σύστημα της "κατ' οίκον νοθοτροφίας" το οποίο οργάνωσε ο Δήμος Αθηναίων σύμφωνα με το οποίο είχαν εκπαιδευτεί κάποιες γυναίκες που έναντι πενιχρής αντιμισθίας αναλάμβαναν να διατρέφουν κάποιο από τα έκθετα παιδιά.¹⁵

Με τον θεσμό της αναδοχής, η ανάδοχη οικογένεια αναλαμβάνει έναντι επιδόματος τις μερικότερες και καθημερινές φροντίδες του παιδιού μέχρι αυτό να επιστρέψει στη φυσική του οικογένεια, για μικρό ή μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, για όλο το εικοσιπεντάωρο ή για κάποιες ώρες μόνο της ημέρας. Ιδιαίτερα για παιδιά μικρής ηλικίας μέχρι 5 ετών που πρέπει να απομακρυνθούν για κάποιο διάστημα από το επικίνδυνο οικογενειακό τους περιβάλλον, η ανάδοχη οικογένεια είναι ο μόνος θεσμός που μπορεί να ανταποκριθεί στις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών αυτών αφού προσφέρει σταθερό και μόνιμο καθημερινό υποκατάστατο της φυσικής τους οικογένειας. Αντίστοιχα, οι φυσικοί γονείς έχουν τη δυνατότητα να βρουν λύση στη φροντίδα του παιδιού τους ώστε να ξεπεράσουν την κρίση, να ανταποκριθούν στα οξυμένα προβλήματα και στη συνέχεια να μπορέσουν να ξαναπάρουν το παιδί κοντά τους.¹⁶

Έχει ήδη αναφερθεί ότι η λύση του *ιδρυματισμού* εξακολουθεί να παραμένει εναλλακτική μορφή παιδικής προστασίας και μάλιστα υπερτερεί κατά πολύ από τη λύση της τοποθέτησης σε ανάδοχη οικογένεια παρά το γεγονός ότι με το άρθρο 14 Π.Δ337/1993, προβλέπεται η υποχρέωση όλων των φορέων του Υπ.Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων που έχουν προγράμματα ιδρυματικής περίθαλψης απροστάτευτων ανηλίκων να προβούν σταδιακά στην αποϊδρυματοποίηση των ανηλίκων αυτών και στην τοποθέτησή τους σε ανάδοχες οικογένειες. Έτσι, λειτουργούν 21 Κέντρα Παιδικής Μέριμνας (πρώην Ορφανοτροφεία) του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας και 8 Παιδοπόλεις του Εθνικού Οργανισμού Πρόνοιας. Το μεγαλύτερο μέρος των ιδρυμάτων στην Ελλάδα είναι ιδρύματα εκκλησιαστικής και ιδιωτικής πρωτοβουλίας που όμως επιδοτούνται από το κράτος.

14. Πριν από την τροποποίηση των σχετικών άρθρων του Αστικού Κώδικα(1532,1533) από τα άρθρα 28 και 29 ν.2447/96, η αφαίρεση της επιμέλειας από τους γονείς συνεπαγόταν την ανάθεσή της κατά προτίμηση σε συγγενικά πρόσωπα ή σε κατάλληλο ίδρυμα.

15. Βλ.περ. «ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ», τ. Α' και Β', Αθήνα 1858, όπου περιγράφονται οι κάθε άλλο παρά ιδανικές συνθήκες διαβίωσης των παιδιών, Σουτζόγλου-Κοπαρίδης, *Παιδί και Υγεία*, εκδ. Δωδώνη 1991.

16. Για το νομικό καθεστώς που διέπει το θεσμό της αναδοχής, βλ. ν.2082/1992, π.δ 337/1993, ν. 2447/1996, ν. 2646/1998, ν. 3106/2003, άρθρα 1655-1665ΑΚ. Ακόμη, για αξιολόγηση της ρύθμισης της αναδοχής ανηλίκου από την κοινή νομοθεσία, βλ. Χρυσόγονος Κ., *Η αναδοχή ανηλίκου στα πλαίσια του Συντάγματος και της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού*, Αρμενόπουλος 2000(10), σελ. 1337 κ.ε.

Είναι γνωστή η ανεπάρκεια των ιδρυμάτων κλειστής περίθαλψης στην κάλυψη των ψυχοκοινωνικών (και όχι μόνο) αναγκών των παιδιών-τροφίμων. Η εισαγωγή ενός παιδιού σε ίδρυμα, τουλάχιστον στην Ελλάδα, αποτελεί την αρχή μιας μακρόχρονης "καριέρας" σε κλειστή περίθαλψη. Πολλές φορές τα παιδιά διώχνονται από το ένα ίδρυμα και μεταφέρονται σε κάποιο άλλο με αποτέλεσμα η διαδικασία αυτή απόρριψης να συμβάλλει όχι σπάνια στην εξέλιξη των "δύσκολων" παιδιών σε παραπρωματικούς εφήβους.¹⁷

Η συνεργασία του Κράτους με μη κυβερνητικές και εθελοντικές οργανώσεις όπως και οι σχετικές πρωτοβουλίες σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης μπορούν να προσφέρουν μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση σ' αυτόν τον χώρο παιδικής προστασίας (Βλ. ενδεικτικά ξενώνες φιλοξενίας "Το χαμόγελο του παιδιού", ή ξενώνα στα πλαίσια της Εταιρίας Προστασίας Ανηλίκων για βραχυπρόθεσμη φιλοξενία μεγαλύτερης ηλικίας παιδιών).

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στην επιτυχή παγκόσμια πρακτική των "Παιδικών Χωριών SOS" που αναφέρεται σε μόνιμη εγκατάσταση και όχι βραχυπρόθεσμη φιλοξενία των παιδιών και μειώνει τις συνέπειες της συνήθως άψυχης ιδρυματικής περίθαλψης. Ειδικότερα, μέσα στην οικογένεια του παιδικού χωριού SOS, το παιδί βρίσκει εκτός από την υλική περίθαλψη, παράλληλα και την απαραίτητη ψυχική υποστήριξη για την ομαλή κοινωνική του ένταξη. Σε κάθε παιδικό χωριό ζουν περίπου 15 οικογένειες σε ισάριθμα σπίτια ενώ σε κάθε οικογένεια μεγαλώνουν σαν πραγματικά αδέρφια 6-8 παιδιά αγόρια και κορίτσια κάθε ηλικίας. "Ψυχή" της οικογένειας είναι η "μπέρα SOS" που με προϋπόθεση την αγάπη για τα παιδιά, κάποιες παιδαγωγικές γνώσεις και ικανότητες, καταφέρνει να εμπνεύσει στα παιδιά που αναλαμβάνει, αισθήματα ασφάλειας και σιγουριάς.

Στην Ελλάδα το 1975 ιδρύθηκε το πρώτο παιδικό χωριό στην Αττική και ήδη λειτουργεί και στο Πλαγιάρι Θεσ/νίκης. Πρέπει να σημειωθεί ότι η επιμέλεια κάθε παιδιού που εισάγεται στο παιδικό χωριό SOS μεταβιβάζεται με δικαστική απόφαση στο παιδικό χωριό.

Βιβλιογραφία

- Αγάθωνος - Γεωργοπούλου Ε., (1987). «Θεραπευτική παρέμβαση σε οικογένειες που κακοποιούν και παραμελούν τα παιδιά τους» στο Αγάθωνος - Γεωργοπούλου Ε. (επιμ.): *Κακοποίηση - Παραμέληση παιδιών*, Αθήνα, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού.
- Αγάθωνος - Γεωργοπούλου Ε., (1989). Εισαγωγή στο θέμα κακοποίησης - παραμέλησης παιδιών, *Πρακτικά μετεκπαιδευτικής ημερίδας*, ΑΧΕΠΑ, Θεσσαλονίκη.
- Βαθρακοκοίλης Β., (2000). *Το νέο Οικογενειακό Δίκαιο*, έκδ. 8', Αθήνα.
- Ζηλίδης Χ., (1990). «Η κοινωνική προστασία του παιδιού στην Ελλάδα», *Κοινωνική Εργασία* τ. 20.
- Κουνουγέρη - Μανωλεδάκη, (1998). *Οικογενειακό Δίκαιο*, τόμος II, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη.
- Μάνεσης Α., (1982). *Ατομικές ελευθερίες*, Σάκκουλα.
- Μανωλεδάκης Ι., *Η παιδική ηλικία ως αυτοτελές έννομο αγαθό στο ποινικό δίκαιο*, Νο Β32, σ. 1105 κ.ε.

17. Βλ. εκτενέστερα για ιδρύματα κλειστής περίθαλψης στην Ελλάδα και τις συνθήκες λειτουργίας τους, Ζηλίδης Χ., 'Η κοινωνική προστασία του παιδιού στην Ελλάδα', *Κοινωνική Εργασία*(20), 1990, σελ. 221-241, Παπαμήνου Α., 'Ιδρύματα κλειστής φροντίδας:παρόν και μέλλον', εισήγηση στη διημερίδα με θέμα, *Παιδιά σε νέα οικογενειακά πλαίσια*, Θεσσαλονίκη 15,16.3.1996.

- Ομπέση Φ., (1994). «Η οικογενειακή ζωή των ανηλίκων παιδιών και η προστασία της στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», *Αισυμνής* 5, σ. 285-296.
- Παπαζήση Θ., (2001). *Οικογενειακό Δικαστήριο: Ρύθμιση και λειτουργία των τμημάτων οικογενειακών υποθέσεων* (άρθρ. 48 ν. 2447/1996) με ειδική αναφορά στη ρύθμιση της γονικής μέριμνας (άρθρ. 38), Αρμενόπουλος.
- Πιτσελά Α., (1995). *Δίκαιο Ανηλίκων*, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη.
- Πουλιάδης Α., (1992). *Ζητήματα από την επιμέλεια και την προσωπική επικοινωνία με ανήλικα τέκνα. Ουσιαστικό δίκαιο και δικονομικοί προβληματισμοί*, Αρμενόπουλος.
- Σουτζόγλου - Κοτταρίδης, (1991). *Παιδί και Υγεία*, εκδ. Δωδώνη.
- Σπινέλλη Κ. - Τρωιάννου Α., (1992). «*Δίκαιο Ανηλίκων*», εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή.
- Χρυσόγονος Κ., *Η αναδοχή ανηλίκου στα πλαίσια του Συντάγματος και της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού*, Αρμενόπουλος 2000(10).